

[Arvio Maailmankirjat.net:issä](http://Arvio.Maailmankirjat.net/issä)

Sjón: Poika nimeltä kuukivi | Maailmankirjat

Todellisuuden reunalla ja tulivuoren

MARJATTA RIPSALUOMA

Sjónia eivät monet ihmiset tiedä tuntevansa. Tarkoitan heitä jotka pitävät laulajasta nimeltä Björk. Elokuvasa *Dancer in the Dark* Björk näyttelee pääosaa. Teemalaulun sanat on kirjoittanut Sjón. Hän on kirjoittanut paljon runoja proosan ohella. **IMDB:n** (International Movie Data Base) sivustolta ei kuitenkaan kirjailijan nimeä löydy, vaan laulun/laulujen lyriikka on jostain syystä kirjattu ohjaaja **Lars von Trierin** nimiin.

Koska Islanti on pieni saari keskellä Pohjois-Atlantia, niin väistämättä päättäväisimmin työtä tekevät ihmiset tuntevat toisensa. Björkin musiikin lajia on vaikea nimetä, se on ehkä vain musiikkia. Oletan että Björk tarkoittaa koivua. Kun kävin kirjastosta hakemassa Sjónin kolme suomennettua kirjaa (sain tämän neljännen), ruotsia osaava kirjastonhoitaja kertoi, että nimi äännetään "shoun" tai "shaun" ja se tarkoittaa näkemistä, nähtynä olemista. Kysyin häneltä, onko se sama sana kuin iiriläinen nimi Sean, mutta hän ei tiennyt, se taas äännetään "saan".

Islannin historiasta: kun norjalaiset tulivat asuttamaan saarta pian 870-luvun jälkeen, he löysivät saarelta irlantilaisia munkkeja. *Islendingabokin* ja *Landnamabokin* mukaan näin kävi. Sittenkin Keflavikista on löytynyt myös arkeologisia jäännöksiä munkkien asutuksesta noin vuosilta 770-880. Erakkomunkkeja? He saattoivat häipyä saarelta senkin takia, että norjalaiset olivat pakanoita. Syy Islantiin päätymiseen on voinut olla ylikansoittuminen Irlannin luostareissa.

Joka tapauksessa Reykjavikin lähellä oli sitten noin vuonna 1000 keskusteltu uskonasioista kyläkokouksessa nimeltä *Alting*. Päätettiin että maassa on kristinusko, mutta jos ihmiset tahtoivat palvella vanhoja jumalia, sekin käy, kunhan se tapahtuu vähän sivummalla.

Vähän aikaa sitten luin tai kuulin ehkä radiosta, että Reykjavikin lähellä sijaitseva *Katla* ei ole purkautunut pitkään aikaan, niin että saarella tulee kohta taas tulivuorenpurkaus. Tämän kirjan kolmannessa luvussa Katla purkautuu. Vuosi oli 1918.

Sjón kuvaa tapahtuman kuin maalauksen, liekkejä ja loimotusta. Sen lisäksi lukija tietää jo, että tulivuorenpurkaus on mitä suurimmassa määrin kirjan päähenkilön, Kuukivi-pojan, vertauskuva. Hän on kuu-vertauskuvastaan huolimatta nopeasti liikkuva otus.

Filmihulluus

Päähenkilön oikea nimi on Máni Steinn Karlsson, mutta hän mieluummin kutsuu itseään nimeltä Moon Stone, Kuukivi, islanniksi Mánasteinn. Sjónin kirjoja lukiessani huomaan ymmärtäväni paikannimiä siinä missä ihmistenkin nimiä. Islantilaisista elokuvista en ymmärrä mitään, siis replikoinnista.

Sattuu olemaan niin että elokuva on aika hiljakkoin saapunut Islantiin ja Kuukivi-poika on erityisen addiktoitunut elokuvaan: sama elokuva on nähtävä uudelleen ja uudelleen. Vaikuttaa siltä että vuonna 1918 on näytetty erityisen paljon vampyyrileffoja ja filmihullu Kuukivi-poika löytää yhtäkkiä elokuvassa esiintyneen *Musidoran*, vampyyrin, kaksoisolennon elokuvateatterista. Hän on Sólborg Guðbjörnsdóttir, jota puolestaan Kuukivi-poika kutsuu, vain mielessään, nimellä Sóla Guðb-, joka puolestaan suomentajan huomautuksen mukaan on anagrammi sanasta blódsuga ja tarkoittaa vampyyria.

Siis imeä verta. En tunne Islannin saagoja niin hyvin että osaisin sanoa, onko mytologisissa olennoissa myös vampyyreja. Heitä ehkä ei ole aivan kaikissa kulttuureissa. Sen sijaan Sjón on käyttänyt esimerkiksi muodonmuutoksia kirjoissaan. Suomennetun romaanin *Skugga-Baldur* (2003/2005) päähenkilökin on saagasta: puoliksi kissa ja sitten kettu tai koira.

En pidä ollenkaan ihmeellisenä hulluudesta elokuvaan. Nuoriso on Sjónin kuvittelemana täyttänyt päivin ja illoin pienen elokuvateatterin. Käsittääkseni lukutaito on ollut "aina" yleinen Islannissa, ehkä niiden irlantilaismunkkien vuoksi (jos munkit ehtivät opettaa lukemista ja kirjoittamista), joten nuorisolle ei tuota ongelmia katsella pitkillä väliteksteillä varustettuja mykkäleffoja. Kouluja jo oli. Äänielokuva taisi päästä kunnolla vauhtiin vasta 1930-luvun alussa, vaikka tekniikka tunnettiin jo jonkin aikaa.

Filmihulluuden syistä kirjoittaa **François Truffaut** (*Elämäni elokuvat*, toim. **Sakari Toiviainen**, suom. **Eija Pokkinen** ja **Sakari Toiviainen**, Love-kirjat 1982):

"Tiivistäen ja yksinkertaistaen: näytös on kuin nouseva, elämä kuin laskeva käyrä ja jos tämä näkemys hyväksytään, sanotaan, että näytös päinvastoin kuin journalismi ajaa valheen asiaa, mutta että näytöksen taiteen suurimpia nimiä ovat ne jotka onnistuvat välttämään lankeamisen valheeseen ja saavat yleisön hyväksymään oman totuutensa, loukkaamatta kuitenkaan näytöksen nousevan käyrän lakia."

Kirjan ensimmäinen kohtaaus kertoo hyvin elokuvallisesti poikaprostituoidun ja vanhemman lihavan miehen välisen kohtaamisen tiellä kalliota ylöspäin. Poikaa seurailee vampyyrinoloinen tyttö, mutta Intiaani-moottoripyörällä. Poika kuulee Intiaanin lähestyvän ja tietää kuka on tulossa jäljestämään häntä.

Kuka tahansa toinen filmihullu kyllä tietää mitä tarkoitan, kun puhun tekstistä, joka muistuttaa elokuvakerrontaa. Sjón osaa siirtyä kohtauksesta toiseen niin, että päässä syntyy heti kuvia ja hahmoja.

Kuukivi-poika käyttää hyväkseen vähän varakkaampia keski-ikäisiä miehiä ja saa sillä tavalla rahaa. Elokuvat ainakin nielevät sitä. Poika on vasta 16-vuotias eikä tunne tunnon-tuskia rahan ottamisesta. Kirjan alun kohtauksesta tuli mieleen että Islanti on kauan ollut suvaitsevainen maa. Muuten ei olisi mahdollista että nuori poika melkein leikkii aikuisten miesten kanssa. Mutta kuka käyttää hyväkseen ja ketä? Mitä on prostituutio ja miksi se on?

Kirjan loppupuolella on pakko miettiä uudelleen vuoden 1918 suvaitsevaisuutta. Ja sitä, että Kuukivi-poikaa ei ollut koskaan olemassa: kaikki onkin fiktiota. Oli kuitenkin hyvä että kirjailija sanoo sen, koska poika sulautuu varjoihin pätevästi ja sellaisen henkilön olemassaoloon on helppo uskoa. Kirjan lyhyet kappaleet antavat niin elävän kuvauksen vain

muutamista henkilöhahmoista, jotka nekin on hahmoteltu hyvin kevyesti, että elokuvakäsikirjoitus tulee etsimättä mieleen. Tai jonkun kertoma uni.

Kohtalokas saari

Islantilainen jumaltarusto on vanha ja monimuotoinen. Eikä se ole pelkästään islantilais- ta vaan koko Skandinaviassa tunnettua tarustoa. Erittäin huomattava tapaus oli norjalai- sen **Cornelius Jakhellnin** kirjoittama paksu seikkailuromaani nimeltä *Jumalten tuho* (suom. **Pirkko Talvio-Jaatinen**, Tammi 2007), jossa jumalat tuodaan soveltuvin osin nykyaikaan ja tahdotaan todistaa, että eivät ne kuolleetkaan. Jakhelln räökkää aika pätevästi muinais- tarustoa. Paksussa kirjassa soi vähintään metallimusiikki.

Sjónin Skugga-Baldur oli vähemmän massiivinen esitys kaikesta kamalasta mitä jumalten välillä oli käynnissä, mutta hyvin vaikuttava. Tämä kirjailija tekee sivumääräisesti ohuita kirjoja, mutta niiden vaikutus on ajallisestikin laajeneva. Islantilaisella kirjailijalla on vä- hemmän raivoisa lähestymistapa uutta aikaa kohtaan. Jo tuossa kirjassa näkyy selvästi tekstin täsmällisyys jossa tuntuu lyriikka. Kirja sai Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuus- palkinnon.

Tässä uusimmassa kirjassaan kirjailija ei tarvitse jumalten apua, vertauskuvia sen sijaan on tiheästi. Kuukivi-poika ja vampyyrityttö pysyvät läpi kirjan toistensa lähellä. Kun eu- rooppalainen sota, se I maailmansota, ei tule Islantiin asti, tulee kuitenkin sen jäljissä Reyk- javikin lamauttava espanjantauti. Taudin aikana nuoret tekevät työtä yhdessä ja auttavat sairaiden hoitamisessa. Heistä tulee ystäviä:

“Illalla, kun lintu rannalla on hukkunut pojan vereen, Sóla Guðb- tulee hakemaan Máni Steinnin narulta. Hän vie tämän kotiin ja pukeutuu poikaan. Hänen mielestään pojan pu- naiset huulet, ehostetut silmät ja korvakorut sopivat hänelle hyvin, mutta hän pesee pojalta viikset pois ja vetää kynnet sisään.”

Tässä vaiheessa kirjan sivuille alkaa ilmestyä pieniä mustavalkoisia kuvia. Ensimmäisessä kuvassa hahmo, tyttö tai poika, avaa ovea, toisessa varjo livahtaa ulos. Hahmo on jossain vanhassa ja hienossa rakennuksessa. Ovia on paljon, ikkunoita myös. Tuo yllä oleva sitaatti on todellisuudesta irtautumisen vaihe: Kuukivi-poika sairastui, kuume irrottaa toden ke- hyksistään.

Mutta vastaava kuva oli sanallisessa muodossa kirjan alkupuolella, jolloin tytön kasvot sulautuivat elokuvateatterissa vampyyrin kasvoihin. Tyttö oli noussut katsomossa ylös ja häneen heittyi projektorin kuva elokuvan hahmosta: he olivat sama. Vampyyrin ja homopo- jan vertauskuva on selvä. Siihen liittyy ensimmäisen kuvaparin androgyynisyys. Päähen- kilöt elävät sitä vaihetta jolloin mielikuvitusmaailma ja kasvu kietoutuvat toisiinsa. Jotkut ihmiset osaavat elää sellaista vaihetta koko elämänsä.

Draaman kaari

Poika nimeltä Kuukivi on lopulta traaginen ja järkyttävä kertomus. Kirja on ohut mutta hy- vin tiheä, se muistuttaa paljon enemmän proosarunoa kuin realistista draamaa. Mutta jo Skugga-Baldurissa Sjón tuli todistaneeksi olevansa hieno fantastikko. Tarina tulee kerro- tuksi.

Aivan kirjan lopussa kerrotaan mistä elokuvista oli kysymys: ** Louis Feuillade**n *Vampyyrit-* ja *Fantomas* -elokuvista. Filmihullun kyllä täytyykin tuntea nuo elokuvat. Itse en muista Suomen televisiossa näytetyn Feuilladen leffoja, mutta ehkä ne jäivät katsomatta. Voin kuvitella että niitä on näytetty elokuvakerhoissa.

On ilmeisesti pantava Ylen kanaville elokuvatoive. Jään miettimään islantilaista elokuvahulluutta. Kirjasta tulee kuva täpötäydestä pienestä elokuvateatterista, nuori yleisö, ja aivan uudenlaisen fantasiaelämän löytyminen uuden välineen kautta. Elokuva on taatusti ollut ihmeiden ihme saarelle rantautuessaan.

Olen kerran juuttunut kolmeksi tunniksi keskellä yötä Keflavikin lentokentälle Loftleidir-lentoyhtiön välilaskussa. Matka New Yorkiin oli vain neljän tunnin mittainen. Vuonna 1918 laivat ovat epäilemättä kulkeneet edestakaisin Reykjavikin ja New Yorkin väliä, varmaan myös muiden satamien: kauppaa on käyty, ihmiset ovat vierailleet toistensa luona. Elokuvat ovat saapuneet Islantiin varmasti hyvin nopeasti, ainakin nopeammin kuin Suomeen. II maailmansodan jälkeen Keflavikiin tuli amerikkalaisten lentotukikohta.

Torkkumisesta lentokentällä on niin kauan, että se tuntuu unelta: sotalentokoneita (hävitäjiä?) lähti ja laskeutui ja ne jyrisivät. Sjónin tapa käyttää fantasiaa ja runollista kieltä on luonnollinen yhdistelmä, teksti hengittää. En juutu kertaakaan ajattelemaan satujen saarta, mahdollista reissua vaikka valaanpyyntialuksella pitkin Pohjanmerta, vaan mietin muista ihmisistä irrallaan elävien ihmisten elämää.

Miten heille käy? Yksi elämäntarinan osa on kerrottu tässä. Saari ei ole saarroksissa vaan yhteydessä mantereeseen. Laivalta tuli tappava tauti ja vei niin nuoria kuin vanhojakin. Se ei katsonut edes yhteiskuntaluokkaa, sukupuolista suuntautumista tai koulutusta, se oli vertauskuvana kelvoton. Mieleen jää kuva punaisista huulista ja kalpeista kasvoista ja punaisesta huivista, sellaisesta kesyttömyydestä, joka ansaitsee kuvaajansa. Kuva on romanttinen, mutta tässä se ei tarkoita imelyyttä.

Sjón: *Poika nimeltä kuukivi*. Suom. **Tuomas Kauko**. Like 2014. 152 s.